

РІБЦУН Ю. В.

**ПРОГРАМА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І СПЕЦІАЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ
ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

(5 клас)

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут спеціальної педагогіки

РІБЦУН Ю. В.

ПРОГРАМА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І СПЕЦІАЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ
ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

(5 клас)

Київ
2014 р.

УДК 376.36 : 373.312.141
ББК 74.5
Р 49

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(наказ № 750 від 24.06.2014 р.)*

Рецензенти:

Косенко Ю. М. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Інституту педагогіки та психології Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка;
Каченко К. І. – директор спеціальної школи-інтернату I–II ступенів № 7 для дітей з тяжкими порушеннями мовлення м. Києва, вчитель-логопед вищої категорії, вчитель-методист.

Р 49 Ю. В. Рібцун Програма «Історія України» для загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (5 клас). – К., 2014. – 28 с.

У навчальній програмі «Історія України», узгодженій із вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, з урахуванням психофізичних особливостей дітей із тяжкими порушеннями мовлення, представлено тематичну реалізацію навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи, яка сприяє паралельному забезпеченню історично-пізнавального і мовленнєвого розвитку учнів, подано перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності школярів на кінець навчального року.

Програма адресована вчителям 5 класу спеціальних навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, загальноосвітніх навчальних закладів за умов інклюзивного та інтегрованого навчання і спрямована на реалізацію вимог, передбачених освітньою галуззю «Суспільствознавство».

Зміст

Пояснювальна записка	4
Сторінками історії України	12
Знайомство з історією України	12
Україна в далекому минулому	13
Козацька Україна	15
Україна в ХІХ–ХХ ст.	16
Сучасна Україна	17
<i>Показники сформованості галузевої компетентності учнів</i>	20
Додатки	22
Словничок-довідничок основних історичних понять і термінів	22
Історико-краєзнавчі музеї для ознайомлення школярів з історією України ...	26

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Пояснювальна записка

Зрозуміти цілісний і безперервний процес формування та розвитку українського народу в різних сферах (суспільно-політичній, соціально-економічній, культурно-освітній) упродовж багатьох сторіч від давнини до сьогодення допомагає історична наука. Її важливість підтверджується ще й тим, що без аналізу минулого, урахування його звершень, досягнень і помилок вкрай складно зрозуміти сучасні реформаційні процеси.

На сьогодні пріоритетом загальної шкільної та спеціальної освіти України є всебічний гармонійний розвиток особистості кожної дитини. Відповідно до вимог особистісно-зорієнтованого підходу під час освітньо-виховного та корекційно-розвивального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) відбувається корекція психомовленнєвої діяльності учнів, здобуття міцних, у т. ч. й історико-хронологічних та історико-просторових знань, виховання любові до рідного краю, прагнення знати його історичне минуле, орієнтуватися в історії сьогодення. Допомогти у вирішенні поставлених завдань, у т. ч. й одночасного історично-пізнавального і мовленнєвого розвитку школярів, покликаний навчальний предмет «Історія України» (1 год. на тиждень), що є обов'язковим для шкіл із українською мовою навчання.

Курс *історії України* в п'ятому класі є пропедевтичним і закладає основу для засвоєння подальших більш складних, поглиблених і досить абстрактних науково-історичних відомостей. Він є чи не найскладнішим предметом для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, адже потребує постійної вербалізації вивченого матеріалу, засвоєння та його подальшого узагальнення з опорою на слуховий аналізатор, добре сформованої часово-просторової організації, встановлення учнями значної кількості причинно-наслідкових та історико-хронологічних зв'язків.

Ознайомлення з історією України в п'ятому класі виступає не лише як процес здобуття учнями історико-хронологічних та історико-просторових знань, умінь і навичок, а, перш за все, як універсальний засіб збагачення пізнавального, мовленнєвого, суспільно-історичного досвіду школярів, формування у них культури почуттів, вміння виразити їх мімікою та мовленнєвими засобами; своєрідного спілкування з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історично-культурними традиціями українського народу, формування національної самосвідомості; виховання любові до Батьківщини, свого рідного краю, поваги до українського народу, гордості за приналежність до нього, власної гідності на основі осмислення життєвої школи минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті загального історичного процесу.

Вивчення історії ґрунтується на психолінгвістичному, діяльнісному, компетентнісному, культурологічному, цивілізаційному та соціоантропоцентричному *підходах*, на *принципах* гуманізації, диференціації, діалогічності, індивідуалізації, інтегральності та цілісності, дотримання хронологічної послідовності історичних подій і явищ.

Починаючи навчання у п'ятому класі, школярі з ТПМ не тільки формально переходять з початкової до основної ланки школи, а й відчувають себе більш дорослими у зв'язку з адаптацією до нових умов навчання, пов'язаних насамперед з кабінетною

системою, розмаїттям змістового інформаційного, психологічного та мовленнєвого навантаження, появою класного керівника, знайомством з багатьма викладачами, кожен із яких висуває власні вимоги до вивчення того чи іншого навчального предмета, має свій характер і стиль викладання. Крім того, в організмі кожного п'ятикласника відбуваються психофізіологічні зміни, що зумовлює входження учнів у підлітковий вік, який характеризується зниженням рівня довільної уваги, самооцінки, організованості, дисциплінованості, інтересу до навчання в цілому, надмірною чутливістю та високим рівнем ситуативної тривожності.

Саме тому на уроках учитель загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, спираючись на діалогову стратегію педагогічної взаємодії та враховуючи пізнавальні, мовленнєві та психоемоційні особливості учнів цього віку, здійснює паралельне вирішення загальних навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань. Відповідно до них і розроблена спеціальна програма з історії України для 5 класу.

Створена навчальна програма виконує ряд функцій, зокрема: а) *нормативну*, адже є документом, обов'язковим для використання у навчально-виховному процесі закладу; б) *інформаційну*, бо знайомить учителів з психофізичними особливостями учнів, специфікою побудови уроків у школі для дітей із ТПМ; в) *коригуючу* через наявність корекційно-розвивальної спрямованості; г) *освітньо-виховну*, адже містить навчально-виховні завдання; г) *процесуальну* шляхом визначення структури та логічної послідовності засвоєння учнями навчального матеріалу; д) *контрольно-оцінювальну*, адже визначає критерії навчальних досягнень школярів і перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності учнів; е) *консолідує*, через об'єднання навчально-виховних зусиль школярів, їхніх батьків, педагогічного колективу у створенні оптимальних умов для мовленнєвого, пізнавального та особистісного розвитку кожного учня.

Програма з історії України має *табличну структуру* та складається з трьох колонок (див. табл. 1). Перша з них розкриває зміст основної ланки загальної освіти, тобто такий комплекс наукових відомостей, знань і навичок, з якими знайомляться та які засвоюють учні у рамках освітньої галузі «Суспільствознавство», повністю узгодженої з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Друга колонка висвітлює державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, адаптовані до вимог загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Третя являє собою корекційно-розвивальні лінії, які враховують мовленнєвий, пізнавальний, особистісний розвиток дітей із ТПМ, особливості їх сенсомоторики та емоційно-вольової сфери, а отже, розкривають спрямованість корекційно-розвивальної роботи.

У програмі простежується реальна наступність між початковою та основною ланкою школи. Специфіка навчання школярів із ТПМ потребує досить детального викладу змістового матеріалу, тому він є інформативним і водночас практичним. Вчитель добирає та структурує зміст навчальних тем в залежності від контингенту класу та логопедичного висновку кожного школяра. Обсяг запропонованих програмових завдань і ступінь їх складності повністю відповідають віковим і психофізичним особливостям учнів та в цілому узгоджені з обсягом визначеного навчального часу.

Програма «Історія України» для п'ятого класу має хронологічно послідовну лінійну систему. В ній за ступенем ускладнення представлено ряд наскрізних ознайомлювальних навчальних тем із зазначенням кількості годин, відведених на їх вивчення. Матеріал дібрано таким чином, щоб не перевантажувати школярів, надати їм

можливість займатися самостійною пошуковою та дослідницькою діяльністю, а вчителю – творчо підходити до проведення уроків, варіювати навчальний матеріал. Багатоаспектність програми передбачає вивчення історії України у різнобічних вимірах – соціальному, економічному, політичному, культурному, гендерному тощо.

В програмі передбачено *4 години резервного часу*, які вчитель історії може використати на власний розсуд з метою закріплення тих чи інших тем (див. табл. 2). Представлені в програмі *тематичні завдання* є орієнтовними та можуть варіюватися у відповідності до контингенту класу, з урахуванням особливостей психофізичної, у т. ч. й мовленнєвої діяльності учнів, регіональної історії, особливостей освіти та культури певного регіону. У програмі запропоновано словничок-довідничок із зазначенням доступного для сприймання учнями з ТПМ тлумачення значень основних історичних понять і термінів (див. додаток 1), що є обов'язковим для роботи з дітьми з мовленнєвими вадами.

Таблиця 2

Орієнтовна тематична структура програми

Клас	Темати	Години	Резервний час
5	Знайомство з історією України	6	4
	Україна в далекому минулому	6	
	Козацька Україна	7	
	Україна в ХІХ–ХХ ст.	8	
	Сучасна Україна	4	

Слід зазначити, що зміст навчальної програми «Історія України» для 5 класу школи для дітей із ТПМ є авторським, адже в ньому з аналогічної програми для загальноосвітніх навчальних закладів творчого колективу за науковою редакцією завідувачки лабораторії Інституту педагогіки НАПН України, члена-кореспондента НАПН України, д.п.н., проф. О. І. Пометун взяті за основу лише векторні освітні лінії.

Вчителі-предметники у школі для дітей із ТПМ не завжди мають вищу дефектологічну освіту. Саме це обумовлює потребу в окремих поясненнях змістового наповнення корекційної колонки програми, яка враховує психофізичні особливості школярів і тому стосується насамперед удосконалення їх лінгвістичного та комунікативного компонентів психомовленнєвої діяльності.

До комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності належить процес утримання складної багатоопераційної структури мовленнєвих дій, операції випереджувального синтезу (ймовірного прогнозування), аналізу та контролю (самоконтролю) на різних рівнях, що сприяє цілісному забезпеченню розвитку мовлення. *Вагомим підґрунтям для успішного опанування школярами історично-пізнавальною діяльністю є вміння:*

- відчувати інтерес до опанування історико-хронологічними та історико-просторовими знаннями;
- сприймати уроки історії як живу пам'ять про життя людей у минулому;
- концентрувати увагу на достовірних зорових образах історичного минулого у вигляді пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва, що слугують опорою для глибшого розуміння сутності історичних явищ;
- цілісно сприймати зміст почутого чи прочитаного навчального матеріалу, запам'ятовувати його основні відомості;
- визначати дати і хронологічні межі історичних подій;
- співвідносити рік зі століттям, століття з тисячоліттям, дати подій з певним

- історичним періодом; одиничні факти і типові загальні явища;
- правильно користуватися лінією часу;
- порівнювати інформацію з різних джерел, окремі події з історії України та рідного краю зокрема;
- засвоювати та узагальнювати способи дій із текстом підручника;
- визначати головні ідеї в тексті чи розповіді вчителя, характерні суттєві риси історичних явищ і подій, їх тривалість і послідовність;
- аналізувати інформацію, почуту від учителя, прочитану у підручнику чи додаткових історичних джерелах, ілюстрації із зображенням історичних подій чи окремих діячів певної доби
- визначати в тексті друкованих історичних джерел головне та другорядне, об'єктивне та суб'єктивне;
- класифікувати історичні факти за певною ознакою (-ами);
- встановлювати причинно-наслідкові та історико-хронологічні зв'язки;
- складати хронологічні таблиці, формулювати нескладні висновки та узагальнення;
- використовувати карту як джерело інформації при характеристиці історичних подій, явищ і процесів;
- прогнозувати зв'язну розповідь із урахуванням історичного часу та простору;
- синтезувати здобуті знання, сформовані уміння та навички у власній навчальній діяльності;
- оцінювати окремі історичні факти та події, вчинки історичних осіб;
- застосовувати навички поточного та кінцевого контролю на смисловому, зоровому, слуховому та руховому рівні;
- координувати ручну та дрібну моторику під час роботи з історичними контурними картами.

Складовими лінгвістичного компонента мовленнєвої діяльності (за Є. Ф. Соботович) є розуміння мовлення, фонетико-фонематична, лексико-граматична складові, зв'язне мовлення. Без *розуміння мовлення* неможливе подальше оволодіння навчальною, у т. ч. й історично-пізнавальною діяльністю, тому на початкових етапах учитель має звертати увагу на засвоєння школярами історичних термінів і понять на імпресивному рівні, на багаторазове повторення та закріплення ними навчального матеріалу.

Особливий акцент робиться вчителем на вмінні учнів працювати з підручником: а) читати текст уважно, чітко і осмислено, усвідомлювати змістове наповнення, простежувати та запам'ятовувати логіку і хронологію подій, імена історичних постатей; б) визначати головну думку цілого тексту чи його уривків (логічних частин); в) складати план тексту (з опорою на вербальний зразок учителя та самостійно – по абзацах); г) відповідати на запитання педагога і знаходити відповідь в тексті; д) переказувати прочитаний текст (з опорою на складений план і без нього).

На уроках історії, на відміну від інших навчальних предметів, школярі вивчають значну кількість нових термінів і понять, тому надзвичайно важливе місце у навчальному процесі відіграє словникова робота. Вона проводиться як під час відпрацювання матеріалу за підручником, так і під час усних розповідей учителя.

Під час уроків при вмілому керівництві вчителя в учнів відбувається уточнення *категоріального* (від слова «категорія», чи найменування) *рівня лексичних узагальнень*

різних частин мови, тобто здійснюється актуалізація раніше засвоєних знань, встановлення міжпредметних зв'язків.

Виправлення вад фонетико-фонематичної складової мовлення школярів відбувається не лише під час спеціальних корекційно-розвивальних занять, а й на кожному уроці зокрема. Завдяки тісній співпраці з учителем-логопедом учитель історії через «екран звуковимови» може бачити, які саме звуки кожен із учнів вже вмів вимовляти. Це допоможе створити мотиваційну основу для подолання мовленнєвих вад школярами та виробити адекватні вимоги до усних відповідей тих учнів, які ще не оволоділи в достатній мірі правильним мовленням.

Засвоєння нових лексем на уроці пов'язане із їх цілісним розумінням і розрізненням на слух тих фонем, які входять до їх складу. Тому так важливо для дітей із ТПМ навчитися порівнювати та диференціювати слова схожі за звучанням: наприклад, богатир – багатир, край – кран – краб, рік – ріг – річ – рід, рік – вік – тік – бік – сік і т. п. Знайомлячи учнів із новим історичним поняттям чи терміном, учителю доцільно цілісно промовити його, потім поскладово, акцентовано, виокремлюючи складні для вимови дітей звуки (це, переважно, свистячі, шиплячі та сонори), запропонувати повторити це слово школярам сильнішим у мовленнєвому плані, далі спряжено, відображено повторити з більш слабкими учнями, а в кінці діти почергово це роблять самостійно. Особливої уваги потребують ті слова, в назві яких наявні корелюючі звуки – наприклад, голодомор, незалежність тощо.

Для кращого запам'ятовування та подальшого відтворення учнями буде корисним багаторазове повторення та показ на карті історико-географічних об'єктів, написання на дошці та окремій картці крупним шрифтом кожного нового терміна, імені історичного діяча, природно-географічних назв тощо. Обов'язковим на уроці є доступне для школярів тлумачення значення лексем, складання речень з цими словами. Завдяки такій методиці ознайомлення учнів із новими поняттями та термінами у дітей відбувається формування *контекстуально* (від слова «контекст») *зумовлених лексичних узагальнень*, що в подальшому дозволить школярам поступово перевести вивчені слова до активного словника.

Важливе значення має формування в учнів із ТПМ *лексичної сполучуваності, або валентності, слів*, що полягає у правильному змістовому доборі тієї чи іншої лексеми у словосполученні чи реченні. Наприклад, учитель може запитати школяра: «Покажи, де шабля? Де меч? Де ніж? Скажи, що зображено на малюнку: бійка чи війна? Що висить на стіні: карта чи картина? Як краще сказати: Галицько-Волинська країна чи держава?». Такий вид роботи буде одночасно розвивати і мовлення, і мислення учнів, стимулювати до встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків.

Збагаченню словника на уроках історії України сприятиме формування у школярів *лексико-семантичних мовних явищ антонімії, синонімії, багатозначності*. Яскравим прикладом може слугувати добір антонімічних пар іменників (свобода – кабала, минуле – сучасне, герой – зрадник) і прислівників (раніше – пізніше, спочатку – потім). Словник п'ятикласників із ТПМ як на імпресивному, так і на експресивному рівні поступово збагачується синонімами на матеріалі іменників (батьківщина – вітчизна, свобода – незалежність, кабала – неволя), якісних прикметників (давній – колишній, майбутній – прийдешній). На практичних прикладах школярі усвідомлюють явище багатозначності, засвоюють, наприклад, що історія – це випадок і наука про минуле, чайка – птах і козацький човен, сотня – число і складова частина полку; бігти може час, людина, тварина, вода тощо.

Щоб у мовленні школярів із ТПМ поступово зникали аграматизми, вчитель історії своїм прикладом побудови речень стимулює учнів до правильного узгодження іменників із прикметниками в роді, числі, відмінку, займенників із дієсловами відповідно до числа, роду, часу і виду, нормативної побудови зв'язних висловлювань. Педагог навчає школярів відповідати на запитання, відшукуючи та правильно зачитуючи відповідь із підручника, самостійно розповідати про певну подію чи історичну постать, спираючись на навідні питання, план-схему чи алгоритм опису, переказувати почуте чи прочитане з опорою на ілюстрації. Таким чином відбувається цілісне формування історично-пізнавальної діяльності учнів із важкими порушеннями мовлення.

Уроки історії України доцільно будувати так, щоб вони пробуджували інтерес, викликали позитивні емоції, розвивали мовлення, стимулювали пізнавальну та мовленнєву активність і, збагачуючи суспільно-історичний досвід новими знаннями, у т. ч. й завдяки використанню краєзнавчого матеріалу, формували у школярів із ТПМ уявлення та поняття історичного часу, простору, історичних джерел, виховували любов до Батьківщини. Саме тому розповідь учителя має бути живою та емоційною, супроводжуватися наведенням яскравих прикладів із художньої та історично-популярної літератури, показом ілюстрацій, картин, фотографій, хронологічних та історичних карт, зображень культурно-історичних пам'яток, спиратися лише на науково достовірні факти, апелювати до особистісного досвіду дітей, будуватися на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, творчого співробітництва.

Уроки можуть проводитись як класично, з уведенням елементів пошуково-дослідницької діяльності та проблемного навчання шляхом створення і розв'язання історико-мовленнєвих ситуацій, так і у вигляді відвідування виставок, екскурсій до музеїв (див. додаток 2), зустрічей із ветеранами, створення книг пам'яті. Доцільним є проведення на уроках історії практичних занять у вигляді міні-тренінгів, рольових ігор, проблемно-пошукових ситуацій, які мають на меті закріплення та розширення предметних тематичних умінь і навичок учнів на основі опрацювання додаткових історичних джерел (Інтернет, місцеві історичні пам'ятки, екскурсії в музеї тощо).

Школярі п'ятого класу емоційні та допитливі, але бувають дещо різкими у своїх судженнях, тому вчителю слід ненав'язливо спрямовувати увагу учнів у потрібному напрямку. Готуючись до уроків, педагогові слід продумано добирати як мовленнєвий, так і історико-практичний матеріал, дотримуватися поступовості у введенні в активне мовлення школярів історичної термінології, активно допомагати (особливо на початкових етапах) в засвоєнні навчального матеріалу та здійсненні умовиводів, постійно повертатися до раніше вивченого матеріалу, багаторазово повторюючи його.

Вчитель повинен пам'ятати, що п'ятикласники з ТПМ починають критичніше ставитися до себе, вимогливіше – до своїх пізнавальних і мовленнєвих здібностей, що свідчить про прагнення учнів до самовдосконалення та самоствердження. Вчитель має підтримати учня в його спробах зв'язно скласти розповідь чи здійснити переказ.

На уроках історії в середній школі великого значення має як *індивідуальна, так і підгрупова робота*, завдяки якій учні навчаються працювати у колективі, підтримувати та допомагати один одному. З метою зняття психофізичного напруження на уроках історії учитель за потреби проводить *фізкультхвилинки* у вигляді вправ для розвитку загальної, ручної та дрібної моторики, вправ психогімнастики з обов'язковим мовленнєвим супроводом, що не тільки запобігають стомлюваності, а й виконують коригувально-розвивальну функцію. Важливе місце на уроці посідає виконання вправ

для розслаблення м'язів очей, адже усі види роботи є візуальними та розраховані на зорове сприйняття (робота з підручником, ілюстраціями, історико-географічними, у т. ч. й контурними, картами).

В кінці кожного уроку учителем здійснюється **оцінювання навчальних досягнень учнів**. З метою полегшення адаптації п'ятикласників на початку навчального року вчителю доцільно не виставляти бали, а озвучувати оцінки у вигляді позитивних записів у щоденнику, словесних заохочень та схвалень, наголошення на активності учня на уроці тощо. Акцентуючи увагу на змістові чи якості виконання того чи іншого завдання школярем, слід враховувати надмірну чутливість підлітка та високоемоційні переживання ним своїх невдач. Нерідко учень тільки робить вигляд, що йому байдуже, як учитель оцінює його відповідь, а насправді болісно реагує на зроблене педагогом навіть незначне зауваження. Саме тому будь-яке критичне судження вчителя стосовно виконаного школярем завдання повинно бути коректним і максимально доброзичливим.

Загальне оцінювання успішності школярів на уроках історії України здійснюється вчителем за 12-бальною шкалою згідно з певним рівнем оволодіння знаннями. Виокремлюють кілька рівнів навчальних досягнень учнів: 1) початковий рівень, що відповідає 1–3 балам; 2) середній рівень – 4–6 балів; 3) достатній – 7–9 балів; 4) високий рівень – 10–12 балів. При цьому кожен наступний рівень вимог не лише включає вимоги попереднього, а також додає нові.

1 бал ставиться тим школярам, які можуть назвати лише одну чи дві визначні історичні події або постаті.

2 бали заслуговують учні, які здатні назвати кілька історично-географічних об'єктів, історичних подій та постатей, мають загальні уявлення про хронологію.

3 бали виставляються за умов наявності в школярів загальних уявлень про історичну карту, події та історичні постаті певної доби, здатності впізнати їх за описом, вміння співвіднести рік зі століттям.

4 бали припадає тим учням, які можуть репродуктивно відтворити невелику частину навчального матеріалу теми, пояснити елементарні історичні терміни, назвати одну-дві основні дати, показати на карті один історично-географічний об'єкт.

5 балів ставиться школярам, котрі можуть з допомогою вчителя відтворити основний зміст навчальної теми, назвати окремі ознаки історичних понять, основні дати, показати на карті головні місця подій певного історичного періоду.

6 балів заслуговують учні, які можуть самостійно відтворювати історично-фактичний та історично-просторовий матеріал теми, дотримуючись при розповіді хронологічної послідовності подій, даючи стисло характеристику визначної історичної постаті, користуючись за допомогою вчителя наочними та текстовими джерелами історичної інформації.

7 балів виставляються за умов послідовного та логічного відтворення навчального матеріалу, достатнього рівня роботи з історичними картами, розуміння значення, причин і наслідків подій певного періоду, історичної термінології, використання історичних документів як джерела знань.

8 балів припадає тим учням, які достатньо володіють навчальним матеріалом і здатні за аналогією використовувати здобуті знання, правильно розуміють і по можливості вживають історичні поняття і терміни, за допомогою вчителя порівнюють історичні явища, визначають причинно-наслідкові зв'язки, описують (з опорою на вербальний зразок чи алгоритм) історичні об'єкти.

9 балів ставиться школярам, котрі вільно оперують навчальним матеріалом, з незначною допомогою вчителя узагальнюють окремі історичні факти і формулюють нескладні висновки, обґрунтовуючи їх, синхронізують події у межах курсу, аналізують зміст історичної карти.

10 балів заслуговують учні, які використовують набуті знання для вирішення нових навчальних завдань, розуміють перебіг історичних процесів, з незначною допомогою вчителя роблять аргументовані висновки, спираючись на різноманітну джерельну базу, співставляють і систематизують дані історичних карт.

11 балів виставляються школярам, котрі володіють глибокими знаннями, можуть вільно та аргументовано висловлювати власні судження, аналізувати історичну інформацію, співвідносити історичні процеси з певним періодом на основі наукової періодизації вітчизняної історії.

12 балів можуть нараховуватися тим учням, які у повному обсязі опанували навчальний матеріал, здатні самостійно поглиблювати свої знання щодо певних історичних тем, інтерпретувати історичні явища.

На основі поточних балів виставляється тематична оцінка, на основі тематичних – семестрова, на основі семестрових – річна з обов'язковим урахуванням динаміки досягнень кожного школяра.

Завершує програму трикомпонентний **перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності** школярів на кінець навчального року.

Психомовленнєвий компонент *«Розуміння змісту навчального матеріалу»* включає перелік тих показників у пізнавальній, мовленнєвій діяльності, емоційно-вольовій сфері, які знаходяться в зоні актуального розвитку (за Л. С. Виготським) учня та є обов'язковими передумовами засвоєння нового навчального матеріалу на невербальному та вербальному рівнях.

Психомовленнєвий компонент *«Засвоєння знань, формування умінь і навичок»* передбачає перелік тих показників, які перебувають у зоні найближчого розвитку школяра і знаходяться на рівні початкового засвоєння чи розширення вже наявних знань, формування нових умінь і навичок.

Операційно-технологічний компонент *«Застосування набутих знань, умінь і навичок у практичній навчальній діяльності»* охоплює перелік тих показників у історично-пізнавальній діяльності учня, котрі на практиці реалізуються ним самостійно чи з допомогою вчителя.

Виокремлення саме таких компонентів допоможе учителю не лише оцінити продуктивність спільної з учнями діяльності, а й проаналізувати ефективність добору форм і методів роботи, які стимулюватимуть учнів до пізнавально-мовленнєвого зростання.

5 клас

Сторінками історії України

<i>Зміст основної загальної освіти</i>	<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	<i>Спрямованість корекційно-розвивальної роботи</i>
<i>Тема 1. Знайомство з історією України (6 год.)</i>		
<p>▪ Історія як наука. Завдання курсу «Історія України». Місце людини в історії. Правила користування підручником з історії України.</p> <p>▪ Поняття хронології. Час і його відлік в історії. Лінія часу. Практичне розв'язання хронологічних задач.</p> <p>▪ Історичні джерела, їх види (речові, усні, письмові).</p> <p>▪ Знайомство з поняттям «археологія». Архітектурні пам'ятки. Цікаві історичні знахідки.</p> <p>▪ Історична карта. Топоніміка древніх міст України та рідного краю (на матеріалі назв вулиць, населених пунктів). Умовні позначення.</p> <p>▪ Рідний край. Історія і сучасність.</p> <p>▪ Поняття родинного (сімейного) дерева. Історичні родинні факти</p> <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): «Хронологічні сходинки», «Дивись – не помились» (хронологічні задачі, лінія часу, обчислення), «Відповідай швидко, правильно</p>	<p>Учень / учениця:</p> <p>▪ <i>відчуває та намагається виразити</i> (мімікою та мовленнєвими засобами – за допомогою вчителя) емоційне ставлення до:</p> <p>– експонатів історико-краєзнавчих музеїв; – родинних фотографій;</p> <p>▪ <i>цікавиться</i> історичними подіями та фактами, намагається запам'ятати їх;</p> <p>▪ <i>має уявлення</i> про:</p> <p>– види історичних джерел; – витоки української національної символіки; – нумізматику; – архітектурні пам'ятки; – історичну карту і топоніміку древніх міст України та рідного краю; – родинне дерево, особливості його побудови з урахуванням сімейних відносин</p> <p>▪ <i>знає та вживає</i> поняття «історія», «джерело», «дерево», «рід» розуміє їх багатозначність;</p> <p>▪ <i>розрізняє</i> умовні позначення на</p>	<p>Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення понять «історія», «хронологія», «топоніміка», «нумізматики», «родовід».</p> <p>Формування лексичної системності іменників (карта – картка – картинка – ілюстрація).</p> <p>Формування лексико-семантичних мовних явищ антонімії на матеріалі іменників (війна – мир) і якісних прикметників (старий – новий); синонімії на матеріалі іменників (минуле – минувшина) та прикметників (давній – колишній, новий – прийдешній); багатозначності на матеріалі іменників (історія – випадок і наука про минуле, джерело – інформація та вода; дерево – рослина та сім'я).</p> <p>Закріплення навичок користування підручником.</p> <p>Стимулювання пізнавальної та мовленнєвої активності.</p> <p>Удосконалення інтегративної діяльності аналізаторів, міжпівкульної взаємодії.</p>

<p>і чітко», «Чи зможеш пояснити?» (значення прислів'їв і крилатих виразів про час), «Моя земля, моя Україна» (ігри-подорожі, ігри-дослідження), «Край, мій рідний край», «Спогади про минуле» (історичні місця), «Мій малюнок тризуба», «Монета (печатка) моєї чарівної країни», «Цікава подорож картою» (умовні позначення), «Пізнайко» (навчальні ситуації), «Історії сімейних фотографій», «Моє родинне дерево», «Сімейний фотоальбом», екскурсії</p>	<p>історичній карті;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>визначає</i> схожість і відмінності між математичними та хронологічними задачами (за допомогою навідних запитань вчителя); ▪ <i>вміє</i>: <ul style="list-style-type: none"> – диференціювати історичні та вигадані події; – співвідносити рік зі століттям; – креслити лінії часу; – розв'язувати хронологічні задачі (з опорою на зразок, навідні запитання учителя); – створювати родинне дерево (з допомогою членів сім'ї, з опорою на вербальний і невербальний зразок учителя); – слухати, чути, розуміти запитання учителя, знаходити відповідь у підручнику та уважно і правильно зачитувати її; – переказувати зміст почутого від учителя чи прочитаного в підручнику навчального матеріалу, користуючись фонетично, лексично і граматично правильним зв'язним мовленням; ▪ бережливо <i>ставиться</i> до матеріальних і духовних надбань попередніх поколінь 	<p>Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового контролю на фонетичному, лексичному, граматичному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, уяви; зорово-моторної координації.</p> <p>Виховання бережливого ставлення до матеріальних і духовних надбань попередніх поколінь.</p> <p>Виховання поваги до членів родини.</p> <p>Виховання інтересу до вивчення історії України, свого рідного краю та сім'ї</p>
Тема 2. Україна в далекому минулому (6 год.)		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Наші предки – давні слов'яни. ▪ Київська держава, її виникнення. Поняття літопису. Літописні свідчення про перших князів. ▪ Князь Володимир Великий. Хрещення Русі. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та намагається виразити</i> (мімікою та мовленнєвими засобами – за допомогою вчителя) емоційне ставлення до: 	<p>Формування уявлень про основні хронологічні дати різних історичних періодів.</p> <p>Формування вміння орієнтуватися на історичній карті.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Держава за часів Ярослава Мудрого. Розвиток культури. ▪ Київська Русь і монголо-татарська навала. ▪ Галицько-Волинська держава. Князь Данило Галицький. ▪ Українські землі у II пол. XIV -XVI ст. <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): «Що мені нагадує про минуле?», «Чи зможеш пригадати?», «Я знаю п'ять...» (історичні землі України; вулиці (майдани, річки тощо), пов'язані з історичним минулим міста (села), «Подія якої доби?» (бесіди за картинами із зображенням історичних подій), «Знайомі історичні прізвища», «Герої історичних дум і пісень», «Покажи правильно», «Чи зможеш показати?» (робота з історичною картою), «Хронологічні задачі», «Моя земля, моя Україна» (ігри-подорожі, ігри-дослідження), «Історичний словничок» (тлумачення значення термінів і понять), «Пізнайко» (навчальні ситуації), «Хронологічний календар», «Знайди правильну відповідь» (тестування), екскурсії</p>	<p>– пам'яток музеїв народної архітектури та побуту;</p> <p>– героїв історичних подій, зображених на картинах та ілюстраціях;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>має уявлення</i> про: <ul style="list-style-type: none"> – свідчення мандрівників як цінні історичні джерела; – літопис «Повість минулих літ»; – найбільш відомі легенди про князів Київської держави; – географічні назви як пам'ять минулих поколінь; – відомі історичні постаті; ▪ <i>називає</i> (за допомогою вчителя – за наслідуванням, спряжено, відображено) основні події та найвидатніших історичних діячів княжої доби; ▪ <i>визначає</i> тривалість подій, їх хронологічну віддаленість від сьогодення; ▪ <i>порівнює</i> (з опорою на вербальний зразок, навідні запитання вчителя): <ul style="list-style-type: none"> – літописи княжої та козацької доби; – історичні та географічні карти; ▪ <i>розуміє та може пояснити</i> за допомогою навідних запитань учителя чому в той самий час люди не живуть однаково; ▪ <i>вміє</i>: <ul style="list-style-type: none"> – чітко і правильно читати уривки літописів і відповідати на запитання за їх змістом (з незначною допомогою вчителя); – характеризувати історичні постаті, використовуючи фонетично, лексично, 	<p>Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення понять «архів», «літопис», «фольклор», «постать», «князь», «кріпацтво». Формування лексико-семантичних мовних явищ синонімії на матеріалі іменників (керманіч – вождь, палац – замок). Формування описового, коментувального зв'язного мовлення.</p> <p>Формування уміння користуватися контурною історичною картою.</p> <p>Закріплення вміння уважно слухати та розуміти фольклорні твори, відповідати на запитання за їх змістом.</p> <p>Стимулювання пізнавальної та мовленнєвої активності.</p> <p>Удосконалення інтегративної діяльності аналізаторів, міжпівкульної взаємодії.</p> <p>Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового контролю на фонетичному, лексичному, граматичному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, уяви; зорово-моторної</p>
--	--	--

	<p>граматично правильне зв'язне мовлення (з опорою на зразок учителя, схему опису);</p> <p>– показувати на карті території розселення слов'ян, міста Київської та Галицько-Волинської держав, місця видатних подій цього періоду, із вербальним супроводом (за наслідуванням учителя та самостійно);</p> <p>– складати зв'язну розповідь за картиною із зображенням історичних подій (з опорою на вербальний зразок, навідні запитання учителя, план-схему)</p>	<p>координації.</p> <p>Виховання відповідальності за власні вчинки.</p> <p>Виховання любові до Батьківщини, рідного краю, поваги до героїчного минулого наших предків</p>
<i>Узагальнення (1 год.)</i>		
<i>Тема 3. Козацька Україна (7 год.)</i>		
<p>~ 15 ~</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Козацтво. Запорізька Січ. Її виникнення, побут та звичаї. ▪ Богдан Хмельницький. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. ▪ Гетьман Іван Мазепа. ▪ Знищення української автономії. Петро Калнишевський. <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): «Хронологічні задачі», «Міцний ланцюжок» (робота з підручником – читання, відповіді на запитання, переказ, самостійне складання плану), «Видатні гетьмани України», «Ще не вмерла України ні слава, ні воля» (зв'язна розповідь), «Якби я був козаком» (розповідь за уявленням), «Моя земля, моя Вкраїна» (ігри-подорожі, ігри-дослідження), «Історичний словничок» (тлумачення</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та намагається виразити</i> (мімікою та мовленнєвими засобами – за допомогою вчителя) емоційне ставлення до героїчних вчинків українських козаків; ▪ <i>має уявлення про:</i> <ul style="list-style-type: none"> – козацтво; – національно-визвольний рух; ▪ <i>називає</i> основні події та найвидатніших історичних діячів козацької доби; ▪ <i>знає та вживає</i> поняття «курінь», «оселедець», «сотня», <i>розуміє</i> їх багатозначність (за допомогою вчителя); ▪ <i>вміє</i> (за допомогою навідних запитань учителя та самостійно): <ul style="list-style-type: none"> – виокремлювати в тексті підручника головне та другорядне; – розрізнати науково-популярний 	<p>Формування уявлень про основні хронологічні дати періоду козаччини.</p> <p>Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення понять «козацтво», «гетьман», «полк», «сотня».</p> <p>Формування вміння чітко вимовляти слова «запорожець», «запорізький», «Запоріжжя», помічати чергування голосних і приголосних.</p> <p>Закріплення вміння орієнтуватися на історичній карті, користуватися контурною історичною картою.</p> <p>Формування лексико-семантичних мовних явищ багатозначності на матеріалі іменників (доба – козацька та день і ніч; місяць – на небі та календарний; чайка – птах і козацький човен; сотня – число і складова частина полку; оселедець – чоловіча зачіска і</p>

<p>значення термінів і понять), «Пізнайко» (навчальні ситуації), «Хронологічний календар», екскурсії</p>	<p>історичний і описовий художньо-образний текст; – відповідати на запитання вчителя, знаходячи на карті територію Гетьманщини, місця найвизначніших подій доби; – позначати на контурній карті Запорізьку Січ, територію Гетьманщини, місця найвідоміших битв цього історичного періоду; – розповідати про життя козаків на запорізькій Січі, відомих українських гетьманів, вживаючи історизми (з опорою на готовий план, картини та ілюстрації); – складати план розповіді за матеріалом підручника (з опорою на вербальний зразок педагога, план-схему); – придумувати назву до прочитаного тексту (з незначною допомогою вчителя); – записувати самостійно складену невеличку розповідь (з допомогою вчителя)</p>	<p>засолена риба). Формування лексичної системності іменників (шабля – меч – ніж). Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення. Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового контролю на фонетичному, лексичному, граматичному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, уяви; зорово-моторної координації. Виховання інтересу до вивчення історії України за часів козаччини</p>
<i>Узагальнення (1 год.)</i>		
<i>Тема 4. Україна в XIX–XX ст. (8 год.)</i>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Життя українського народу у складі Російської та Австро-Угорської імперій. ▪ Відродження державності в 1917–1920 рр. ▪ Україна у складі СРСР. Індустріалізація та колективізація. ▪ Голодомор 1932–1933 рр. ▪ Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр. ▪ Україна у 50–80 рр. XX ст. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та намагається виразити</i> (мімікою та мовленнєвими засобами – за допомогою вчителя) емоційне ставлення до розповіді педагога чи екскурсовода в музеї щодо певних історичних подій; ▪ <i>цінує</i> своє життя та життя інших людей, природне довкілля; 	<p>Формування уявлень про основні хронологічні дати історичного періоду, що вивчається. Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення понять «імперія», «окупація», «орден», «голодомор», «конституція», «катастрофа», «гривня».</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Чорнобильська катастрофа як найбільша техногенна аварія в історії людства. ▪ Цікаві винаходи та відкриття як докорінна зміна життя людей. Значення винаходів для підбання історії <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): «Хронологічні задачі», «Розповідайко» (зв'язні розповіді за готовим, самостійно складеним планом, повний і вибірковий переказ почутого та прочитаного), «Українське село», «Кроки до Великої Перемоги», «Дзвони Чорнобиля», «Чорнобильський біль» (оформлення плакату), «Хронологічний календар», «Моя земля, моя Україна» (ігри-подорожі, ігри-дослідження), «Цікавинки» (винаходи і відкриття), «Пізнайко» (навчальні ситуації), «Історичний словничок» (тлумачення значення термінів і понять), екскурсії</p>	<p>▪ <i>має уявлення про:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – голодомор; – Велику Вітчизняну війну, її героїв; ▪ <i>називає</i> основні події та найвидатніших сучасників, якими пишається Україна; ▪ <i>встановлює</i> хронологічну послідовність і причинно-наслідкові зв'язки між кількома історичними подіями; ▪ <i>вміє</i> (за допомогою навідних запитань учителя та самостійно): – знаходити на карті територію України в різні історичні періоди; – позначати на контурній карті міста та інші важливі історично-географічні об'єкти України; – розповідати про життя українського народу в різні історичні періоди (з опорою на готовий план, текст підручника, картини та ілюстрації); – складати план розповіді за матеріалом підручника (з опорою на план-схему); ▪ <i>ділиться</i> враженнями щодо історичних подій та постатей 	<p>Формування лексико-семантичних мовних явищ багатозначності на матеріалі іменників (Чорнобиль – місто і рослина, століття – вік, церква – храм), дієслів (біжить – час, людина, тварина, вода); антонімів на матеріалі прислівників (раніше – пізніше, спочатку – потім); синонімів на матеріалі іменників (чорнобиль – полин).</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового контролю на фонетичному, лексичному, граматичному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, уяви; зорово-моторної координації.</p> <p>Виховання інтересу до історії України, бережливого ставлення до природних ресурсів держави та матеріальних надбань попередніх поколінь</p>
<i>Узагальнення (1 год.)</i>		
<i>Тема 5. Сучасна Україна (4 год.)</i>		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розпад СРСР. Проголошення незалежності України. ▪ Державні символи України. ▪ Територія, населення, природні багатства України. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та намагається виразити</i> (мімікою та мовленнєвими засобами – за допомогою вчителя) емоційне ставлення до розповіді педагога чи екскурсовода в музеї 	<p>Створення конкретних образів історичних епох.</p> <p>Формування чітких просторових і часових уявлень.</p> <p>Формування уявлень про основні</p>

<p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): «Порівняйки» (минуле – сучасне), «Хронологічні задачі», «Розповідайко» (зв'язні розповіді за готовим, самостійно складеним планом, повний і вибірковий переказ почутого та прочитаного), «Символи України», «Храми любові та добра» (образотворча діяльність), «Свято Незалежності» (виготовлення плакату), «Історичний словничок» (тлумачення значення термінів і понять), «Моя земля, моя Україна» (ігри-подорожі, ігри-дослідження), «Хронологічний календар», «Пізнайко» (навчальні ситуації), «Хто? Де? Коли?» (підсумкова гра-змагання), «Майбутнє моєї держави» (за уявленням), екскурсії</p>	<p>щодо певних історичних подій;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>має уявлення про</i> історичні події життя народу сучасної України; ▪ <i>розрізняє</i> та з допомогою вчителя <i>називає</i> національну символіку України; ▪ <i>називає</i> основні події періоду, що вивчається; ▪ <i>вживає</i> поняття «стяг», «епоха», «символіка», «незалежність», «кабала», може дібрати до них синоніми (за допомогою вчителя); ▪ <i>вміє</i> (за допомогою навідних запитань учителя та самостійно): <ul style="list-style-type: none"> – порівнювати давнину із сучасністю, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки; – знаходити на історичній карті територію України, окремі області, населені пункти; – позначати на контурній карті області та основні населені пункти України; – розповідати про життя народу сучасної України (з опорою на текст підручника, картини та ілюстрації); – складати план розповіді за матеріалом підручника (з опорою на план-схему); – придумувати назву до прочитаного тексту (з незначною допомогою вчителя); – складати невеличке історичне повідомлення (за зразком педагога); – наводити приклади зі сфери науки, спорту, культури, де Україна має здобутки світового рівня; – розповідати, в якій Україні йому / їй 	<p>хронологічні дати періоду сучасної України. Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення понять «тризуб», «незалежність», «ікона», «храм».</p> <p>Формування лексико-семантичних мовних явищ синонімії на матеріалі іменників (прапор – стяг, доба – епоха, символіка – символи, свобода – незалежність, неволя – кабала); антонімії на матеріалі іменників (минуле – сучасне, свобода – неволя).</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленнєвих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового контролю на фонетичному, лексичному, граматичному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, уяви; зорово-моторної координації.</p> <p>Виховання свідомої активної життєвої позиції, любові до України та поваги до її народу</p>
--	---	---

Продовження таблиці

	<p>хотілося б жити, що він / вона будуть робити для того, щоб мрія стала реальністю;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ оцінює роль громадян, музеїв та історичної науки у збереженні минулого	
<p><i>Узагальнення (1 год.)</i></p>		

Показниками сформованості галузевої компетентності учнів п'ятого класу загальноосвітньої чи спеціальної школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення з предмету «Історія України» на кінець навчального року виступають:

1. Розуміння змісту навчального матеріалу (психомовленнєвий компонент):

- цілісного сприймання історичних подій у хронологічній послідовній лінійній системі;
- історично-хронологічне та історично-просторове бачення світу;
- особистісно-ціннісне ставлення до історичних подій;
- здатність отримувати естетичну насолоду від краси навколишнього світу та експонатів історико-краєзнавчих музеїв;
- розуміння зв'язків історії України з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини.

2. Засвоєння знань, формування умінь і навичок (психомовленнєвий компонент):

- сприймання та інтерпретування змісту історичних науково-популярних текстів, художніх творів, висловлення особистісного ставлення до них, аргументування своїх думок і оцінок;

- історично-хронологічні знання та історично-просторові уявлення різних періодів, які вивчаються;

- знання видів історичних джерел, відомих легенд про князів Київської держави, найвідоміших культурних пам'яток, національної символіки України, основних подій і героїв Великий Вітчизняної війни, найвидатніших сучасників, якими пишається Україна;

- розрізнення умовних позначень на історичній карті;
- визначення тривалості подій, їх хронологічної віддаленості від сьогодення;
- вживання (за допомогою вчителя та самостійно) історичної термінології;
- переосмислення реально існуючих об'єктів природи і оточуючого світу крізь призму Чорнобильської катастрофи;

- контроль фонетичної, лексичної, стилістичної та змістової правильності власного мовлення під час ділового спілкування;

- свідомо активна життєва позиція, любов до України та повага до її народу.

3. Застосування набутих знань, умінь і навичок у практичній навчальній діяльності (операційно-технологічний компонент):

- диференціювання історичних і вигаданих подій;
- розрізнення науково-популярного історичного та описового художньо-образного тексту;

- креслення ліній часу та розв'язання хронологічних задач;
- створення родинного дерева;
- характеризування історичних постатей;
- показ на карті території України в різні історичні періоди;
- робота з історичними контурними картами;
- переказ змісту почутого від учителя чи прочитаного в підручнику навчального матеріалу;

- складання зв'язної розповіді за картиною (ілюстрацією, фотографією, музейним експонатом) із зображенням історичних подій;

- розповідь про життя українського народу в різні історичні періоди зі вживанням історизмів;

- складання плану розповіді за матеріалом підручника;

– наведення прикладів зі сфери науки, спорту, культури, де Україна має здобутки світового рівня.

Слід зазначити, що представлені показники можуть варіюватися в залежності від механізмів виникнення та прояву мовленнєвих порушень у школярів і з опорою на найбільш збережені компоненти мовленнєвої та пізнавальної діяльності.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Словничок-довідничок основних історичних понять і термінів

Археологія – наука, що вивчає історичне минуле людства на основі речових пам'яток.

Архів – 1. Установа, на яку покладено зберігати, збирати та впорядковувати старі документи, писемні пам'ятки тощо. 2. Сукупність різних документів, листів, знімків, які зібрані в результаті діяльності державних органів, організацій або якоїсь особи.

Богатир – оспіваний у народній творчості герой; хоробрий воїн.

Боярин – у Київській Русі – великий землевласник, який належав до князівського двору і входив до складу військової дружини князя.

Геральдика – гербознавство; допоміжна історична дисципліна, що вивчає герби.

Герб – символічний знак, що виражає коло ідей політичного та історичного характеру, природні особливості, господарську специфіку країни, території тощо; офіційна емблема держави.

Гетьман – в Україні XVI – XVII ст. – воєначальник козацького війська, в XVII – XVIII ст. правитель України і головнокомандувач козацького війська.

Голодомор – штучний голод, організований у величезних масштабах злочинною владою проти населення власної країни.

Графіті (тут) – написи й малюнки, видряпані на стінах давніх будівель, посудинах та інших предметах.

Гривня – 1. У Київській Русі – срібний злиток вагою близько фунта, що служив основною грошовою одиницею. 2. Грошова одиниця Української Народної Республіки (1918–1920 рр.); національна валюта України (з вересня 1996 р.).

Джерело (тут) – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Доба – 1. Тривалість дня і ночі. 2. Тривалий проміжок часу, що його вирізняють за яким-небудь характерним явищем, подією; епоха.

Дума (тут) – народна ліро-епічна пісня, що виконується речитативом у супроводі кобзи, бандури, ліри тощо.

Запорожці – українські козаки, які жили в пониззі Дніпра за порогами.

Ікона – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення святих, якому надають священного характеру; образ.

Імперія – монархічна велика держава, глава якої має титул імператора.

Історія – наука, що вивчає в хронологічній послідовності хід розвитку людського суспільства та його закономірності.

Кабала – 1. Гніт, поневолення. 2. Боргове зобов'язання в Київській Русі, що призводило до особистої залежності боржника від позикодавця.

Карта (тут) – креслення земної поверхні, її частин або окремих частин світу.

Катастрофа – 1. Раптове лихо, подія з трагічними наслідками; знищення, загибель, руйнація. 2. Тяжке потрясіння, що спричиняє істотні зміни, різкий перелом в особистому або суспільному житті.

Князь – голова роду, племені або союзу племен, що стояв на чолі військової дружини, а з розвитком феодалізму – вождь війська та правитель князівства.

Козак – в Україні у XV–XVIII ст. – вільна людина з кріпосних селян або міської бідноти, що втекла на південні землі України та брала участь у боротьби проти татаро-турецьких і польських загарбників.

Козаччина – період в історії України (друга половина XV–XVIII ст.), коли козаки вели визвольну боротьбу проти шляхетської Польщі й турецько-татарських загарбників.

Конституція (тут) – основний закон держави, що визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права та обов'язки громадян.

Корогва – прикріплене до довгого держака полотнище із зображенням Христа або ін. святих, яке несуть під час хресного ходу.

Кріпак – селянин, залежний від поміщика й прикріплений до земельного наділу.

Курінь – 1. Легка будівля, сторожка (на городах, баштанах і т. ін.). 2. Убоге житло. 3. Окрема частина Запорізького козацького війська. 4. Житло козаків, які склали таку частину війська. 5. Військова частина контрреволюційного козацтва в період громадянської війни.

Курган – насип над стародавньою могилою.

Лавра – великий православний чоловічий монастир, підпорядкований найвищій церковній владі.

Легенда – народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастикою.

Літопис – важливі пам'ятки літератури з давніх часів до XVIII століття.

Міф – стародавня народна оповідь про явища природи, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, уявних істот.

Монарх – єдиновладний глава держави (король, цар, імператор і т. ін.).

Монастир – церква, будівлі і територія, належні релігійній громаді ченців або черниць.

Монумент – архітектурна або скульптурна споруда на честь видатної події чи особи; пам'ятник.

Музей – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної та духовної культури, природничо-наукові колекції тощо.

Нумізматика – наука, що вивчає старовинні монети, медалі.

Окупація – тимчасове загарбання збройними силами однієї держави території іншої держави без здобуття суверенних прав на неї.

Орден – відзнака, почесна нагорода.

Оседець – 1. Промислова морська риба, яку вживають переважно у засоленому чи копченому вигляді. 2. Чоловіча зачіска – довге пасмо волосся на поголеній голові; чуприна.

Отаман – виборний чи призначений ватажок козацького війська; представник козацької адміністрації у населених пунктах України в XVII–XVIII ст.

Пам'ятка (тут) – залишок минулого, що є об'єктом вивчення історичних наук.

Пам'ятник – витвір образотворчого мистецтва, створений для увічнення пам'яті про певні події чи людей.

Пектораль (тут) – дорогоцінна металева нагрудна прикраса, що її носили як ознаку влади фараони, римські сановники, єврейські первосвященники.

Печатка – 1. Невеличкий гумовий чи металевий предмет із вирізаними на ньому знаками для відтискування на сургучі, воску і т. ін. 2. Сам відтиск цього предмета, що засвідчує правильність, чинність документа або зберігає цілісність чого-небудь.

Підручник – книжка, за якою вивчають навчальний предмет; посібник.

Покоління – 1. Родичі однакового ступеня спорідненості відносно спільного предка. 2. Люди, які живуть в один період часу і близькі за віком.

Полк (тут) – в Україні в XVI–XVIII ст. – військова та адміністративно-територіальна одиниця.

Половець – представник тюркського кочового народу, який у XI–XIII ст. населяв степи між Дунаєм і Волгою, Крим і басейн Дону та Сіверського Дінця.

Прапор – певного кольору і розміру полотнище, прикріплене до держална або шнура, що є символом держави, військової частини і т. ін.

Революція – докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового.

Рід – 1. Форма спільності людей за первіснообщинного ладу, господарське і соціальне об'єднання кровних родичів. 2. Ряд поколінь, що походять від одного предка. 3. Група рослин чи тварин, що об'єднує близькоспоріднені види. 4. Граматична категорія, властива іменникові багатьох мов.

Рік – 1. Одиниця літочислення; проміжок часу, близький до періоду одного обертання Землі навколо Сонця. 2. Період часу у 12 місяців, що рахується від будь-якого дня.

Скіф (тут) – представник одного зі степових племен, що населяли південну частину території сучасної України в I тис. до н. е. – на початку I тис. н. е.

Слов'яни – представники великої групи споріднених мовою та культурою народів, що живуть у Східній і Центральній Європі та утворюють три парості: східнослов'янську (українці, росіяни, білоруси), західнослов'янську (поляки, чехи, словаки, лужичани), південнослов'янську (болгари, серби, хорвати, словенці, македонці).

Сотня – 1. Одиниця рахунку однакових або однотипних предметів, явищ і т. ін., що дорівнює ста; сто. 2. Військова одиниця в давньоруському війську, що спочатку складалася зі ста вояків. 3. Адміністративно-територіальна та військова одиниця в Україні в XVI – XVIII ст.; складова частина полку. 4. Станові організації у Давній Русі, в Росії та Україні.

Спадщина (тут) – явища культури, науки, побуту тощо, які залишилися від попередніх часів.

Султан – титул монарха в деяких мусульманських країнах; особа, що носить цей титул.

Тризуб – 1. Парадний священний символ триєдиного Бога та єдності світобудови. 2. Державний герб Київської Русі за князювання Володимира Великого. 3. Державний герб УНР і Директорії (1917 – 1920 рр.). 4. Символ українських національних рухів. 5. Малий державний герб незалежної України від 1991 р.

Феодалізм – суспільно-економічний лад після рабовласництва, за якого феодал мав право власності на засоби виробництва, землю і неповної власності на основних виробників (кріпаків), а також право здійснювати державну владу на своїй території.

Фольклор – усна народна творчість.

Фреска – картина, написана водяними фарбами по свіжій вогкій штукатурці.

Хан – у тюркських і монгольських народів – титул феодального правителя.

Християнство – одна з трьох світових релігій, поряд із буддизмом та ісламом, що ґрунтується на вірі в Ісуса Христа як боголюдини, який зійшов на землю і прийняв страждання заради спасіння людства.

Хроно – перша частина складних слів, що вносить значення «час».

Церква (тут) – будівля, де відбувається християнське богослужіння.

Чайка – 1. Морський водоплавний птах. 2. Пестлива назва дівчини, жінки. 3. Бойовий човен запорізьких козаків з вітрилами і веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості та маскуванню від ворогів.

Чорнобиль – 1. Місто Київської обл. 2. Багаторічна трав'яниста рослина з червонувато-бурим стеблом і перисторозсіченим листям; полин звичайний.

Шабля – холодна зброя, що має зігнуте сталеве лезо та гострий кінець.

Історико-краєзнавчі музеї для ознайомлення школярів з історією України

- Баришівський історико-краєзнавчий музей – смт. Баришівка (Київська обл.), вул. Комсомольська, 23-а;
- Бахмацький історичний музей – м. Бахмач, вул. Хмельницького, 21;
- Березоворудський народний історико-краєзнавчий музей – с. Березова Рудка (Полтавська обл.);
- Бобровицький районний історико-краєзнавчий музей – м. Бобровиця, вул. І. Франка, 1;
- Бориспільський історико-краєзнавчий музей – м. Бориспіль (Київська обл.), вул. Київський шлях, 89;
- Васильківський історико-краєзнавчий музей – м. Васильків (Київська обл.), вул. Володимирська, 2;
- Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького – м. Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 16;
- Єнакіївський історичний музей – м. Єнакієве, вул. Щербакова, 120;
- Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського – с. Затурці (Волинська обл.), вул. 1 Травня, 75;
- Зіньківський районний народний історичний музей – м. Зіньків (Полтавська обл.), вул. Леніна, 42;
- Золочівський історико-краєзнавчий музей – смт. Золочів (Харківська обл.), вул. Правди, 1;
- Ірпінський історико-краєзнавчий музей – м. Ірпінь (Київська обл.), вул. Шевченка, 4;
- Історико-етнографічний музей «Яворівщина» – м. Яворів (Львівська обл.), вул. Львівська, 31;
- Історико-краєзнавчий музей у Космачі – с. Космач (Івано-Франківська обл.), вул. Т. Шевченка, 48;
- Музей історії смт. Вільшана – смт. Вільшана (Черкаська обл.), вул. Шевченка, 194;
- Ічнянський історико-краєзнавчий музей – м. Ічня (Чернігівська обл.), вул. Леніна, 27;
- Кагарлицький районний державний історико-краєзнавчий музей – м. Кагарлик (Київська обл.), вул. Кооперативна, 2;
- Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник – м. Кам'янець-Подільський, вул. Соборна, 29-а;
- Канівський історичний музей – м. Канів, вул. Леніна, 15;
- Кіцманський історичний музей – м. Кіцмань, вул. Незалежності, 50;
- Ковельський історичний музей – м. Ковель (Волинська обл.), вул. О. Пчілки;
- Корецький районний історичний музей – смт. Корець (Рівненська обл.), вул. Київська, 45;
- Коропський регіональний історико-археологічний музей – смт. Короп (Чернігівська обл.), вул. Радянська, 4;
- Корсунь-Шевченківський історичний музей – м. Корсунь-Шевченківський (Черкаська обл.), острів Коцюбинського, 4;

Львівський історичний музей – м. Львів, пл. Ринок, 6;
Макарівський історико-краєзнавчий музей – смт. Макарів, вул. Богдана Хмельницького, 23;
Музей визвольної боротьби ім. С. Бандери – м. Івано-Франківськ, вул. Тарнавського, 22;
Музей визвольної боротьби України – м. Львів, вул. Лисенка, 23-а;
Музей історії Києва – м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 7;
Музей історії Михайлівського Золотоверхого монастиря – м. Київ, пл. Михайлівська;
Музей історії міста Бердянська – м. Бердянськ, вул. Дюміна, 15;
Музей історії міста Болехова імені Романа Скворія – м. Болехів, вул. Січових Стрільців, 9;
Музей історії міста Дніпродзержинська – м. Дніпродзержинськ (Дніпропетровська обл.), пр. Леніна, 39;
Музей історії міста Краматорська – м. Краматорськ (Донецька обл.), вул. Шкадінова, 60;
Музей історії міста Тисмениці імені Степана Гаврилюка – м. Тисмениця (Івано-Франківська обл.), вул. К. Левицького, 4;
Музей історії Надвірнянщини – м. Надвірна (Івано-Франківська обл.), майдан Шевченка, 43;
Музей «Історія Трускавця» – м. Трускавець (Львівська обл.), майдан Січових Стрільців, 2;
Музей культурної спадщини – м. Київ, вул. Московська, 40-б;
Музей Української революції 1917–1921 років – м. Київ, вул. Володимирська, 57;
Національний військово-історичний музей України – м. Київ, вул. Грушевського, 30/1;
Національний музей історії України – м. Київ, вул. Володимирська, 2;
Обухівський районний історико-краєзнавчий музей – м. Обухів, вул. Київська, 14;
Оржицький народний історичний музей – смт. Оржиця (Полтавська обл.), вул. Леніна, 38;
Полтавський краєзнавчий музей – м. Полтава, пл. Конституції, 2;
Сакський історико-краєзнавчий музей – м. Саки (АРК), вул. Курортна, 29;
Славутський історичний музей – м. Славута (Хмельницька обл.), вул. Я. Мудрого, 48;
Старокостянтинівський районний історико-краєзнавчий музей – м. Старокостянтинів (Хмельницька обл.), вул. Грушевського, 15;
Торчинський історико-краєзнавчий музей – смт. Торчин (Волинська обл.);
Український національний музей «Чорнобиль» – м. Київ, пров. Хорива, 1;
Харківський історичний музей – м. Харків, вул. Університетська, 5;
Чернігівський обласний історичний музей імені В. В. Тарновського – м. Чернігів, вул. Горького, 4;
Яготинський державний історичний музей – м. Яготин (Київська обл.), вул. Незалежності, 114.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Рібцун Юлія Валентинівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України; дипломований учитель-логопед і вчитель-дефектолог, дипломований психолог; автор понад 180 науково-методичних публікацій, у т. ч. корекційно-розвивальних програм і навчальних посібників із питань діагностики та корекції мовленнєвих вад у дошкільників, запатентованої корисної моделі «Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення». Авторський сайт www.logoped.in.ua.